

הנהגות הב"ח

(א) גמ' מעשר עליה:
(ב) שם היתורא ורעי:
(ג) רש"י ד"ה וקא מהדר גמרא וקאמור לעולם אפילו לר"ש כו' פטור ואמרינן היתר כו' בטיל היתר אלא היכא דלא כו' מחליהן הסד':

תוספות

אם היו עלין [שלהן] שחורין אסורין. אף מה שגדלו בששית אלמא היתר דיתרו פקע: אמר ליה רב הדרא מי סברת על עיקר קתני אסורין על חוספת קתני. אבל על עיקר מותר אס ניכר מן הגידולין: א"ה. דלת"ק אין איסור אלא בגידולין לבד מלא אלא למימר דמי ר"ג הגדל בחיוב חייב הגדל בפטור פטור רבן גמליאל [קאמרן אפי' גמולין דל"ה] אלא על גמליאל אלא היכא דלא טרח. כלומר מכל מקום לא קשיא לי דנהי דהכא אמרינן דגידולין לא מבטלי עיקר לגמרי הני מילי היכא דלא טרח לבטולי אבל היכא דקא טרח כי הכא דליטרא צללים שזרעה בקרקע אמו גידולין ומבטלין עיקר לגמרי. ולא תקשי לי אמאי דכתיבנא לעיל דריש שמעתין(י) דסבירא לן דאי אין גידולין כעיקר פשיטא דמבטלין אותו והכא אמרינן דגדל בחיוב חייב אלמא אין גידולין כעיקר ואפילו הכי קתני גדל בפטור פטור אלמא אף על פי שאין גידולין כעיקר אין מבטלין אותו דהכא היינו טעמא משום דהיתרא לא בטלי שהאיסור דרכו להתבטל ולא ההיתר ועוד דלא טרח לבטולי

אם היו עלין שלהן שחורין אסורין הוריקו מותרין וכי שחורין אמאי אסורין לימא היתר שבהן להיכן הלך א"ל מי סברת על עיקר קתני אתוספת קתני אסורין אי הכי מאי אתא רשב"ג למימר דתניא רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב הגדל בפטור פטור תנא קמא נמי הכי אמר כולה מתני' רבן שמעון בן גמליאל קתני לה ועד כאן לא שמעת ליה לרבן שמעון בן גמליאל דלא קא טרח אבל היכא דקא טרח בטיל ברובא וכל היכא דקא טרח בטיל ברובא והרי ליטרא מעשר מבל דקטרח וקתני ואותה ליטרא מעשר (ב) עליו ממקום אחר לפי חשבון שאני גבי מעשר דאמר קרא יַעֲשֶׂר תַעֲשֶׂר וגו' (ט) והיתירא זרעי אינשי איסורא לא זרעי אינשי גופא א"ר חנינא תירתאה א"ר ינאי בצל של תרומה שנשמעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר למימרא דגידולי היתר

עיקר אלא גידולין מחליהן צאו. וצדין הוא דלעיל [מ:] נמי כי צעי למפסע צעיין דצבל שעקרו בשביעית מצבל שנטעו צכרס ועקר הכרס דמלי לדחויי שאני צבל שנטעו צכרס דלא טרח אלא דכיון דהך נמי לא דמי ליה. כן ג"ל: הרי ליטרא מעשר דקטרת. דהא טרח לבטולי עיקר בזריעה ואפילו הכי קתני אותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר לפי חשבון אלמא אע"ג דקא טרח היתר שבה לא בטיל דאי צטיל אמאי קתני מעשר עליה תצטל ההיא ליטרא לגבי גידולי שביעית: שאני גבי מעשר דאמר קרא עֹשֶׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאָתָא ורַעַי דהיטרא זרעי אינשי דאיסורא לא זרעי אינשי. כל' רחמנא אמר דאף זרעך שזרעת שהוא ממוקן כבר תחזור ותעשר דבטיל ליה עיקר לגבי גידולין ומדכתיב זרעך משמע דוקא דהיתירא דהכי ארחייהו דאנשי ובהיתרא קאמר דגידולין מבטלין עיקר אבל איסורא לאו זרעך מיקרי דלא זרעי ליה אינשי הלכך מזרעך משמע דבאיסורא לא אמו גידולין ומבטלין עיקר. וקשה צעיני דהא כל הך שקלא וטריא דצבר שאין זרעו כלה היא ומדאורייתא ליכא מידי שאין זרעו כלה דליחייב צמעשר וכיון שכן היכי דייק מורעך דגידולין שאין זרעו כלה אין מעלין את העיקר דבדאורייתא לענין מעשר לא משכחת לה וגררוא צעיני דקרא אסמכתא בעלמא הוא וטעמא הוא דקייצי למילתיה דצדין הוא דלצטיל היתר דזרעי אינשי לגבי גידולין דאיסורא משום דהוה ליה תערובת היתר באיסור ודברים שאינם שוין מבטלין הן זה את זה אבל איסורא באיסורא כליטרא מעשר טבל בגידולים דהוו איסורא אי בשביעית משום איסור שביעית אי בשאר שני שצוה משום טבל אינו צדין שתהא לה בטלה אע"פ שאין האיסורין שוין מ"מ איסור באיסור הוא ודברים שאין שוין זה לזה לגמרי אין אחד מהם מבטל את חבירו וכמו שכתבתי צפ' הנודר מן המבזבזל (לשיל דף נב. ד"ה וקשיא). כן ג"ל ועדיין אין דעתי נוחה וזכרך אני לעשות לי רצ צוה: גופא אמר רבי חנינא מירסאסא אמר רבי ינאי צבל של תרומה וכו' והא אנו סנו גידולי תרומה פרומה. אלמא גידולין נמשכין אחר העיקר והרי הן כמותו והיאך מעלין: ט' בגידולי גידולין קאמרינן. כי א"ר ינאי צבל של תרומה לא שהיה הוא עצמו אלא מגידולי צבל של תרומה ומשום הכי גידוליו דהוו גידולי גידולין שרו ומעלין: הא נמי פנינא גידולי גידולין חולין. כלומר דלא הוו תרומה מיהו טבל הוו: טבל גידוליו מוסרין דצבר שזרעו כלה. טבל שהוקצו למעשר כגון שנתמרה צכרי ואסור לאכול ממנו עראי אס זרעו גידוליו מותרין לאכול ממנו עראי כל זמן שלא הוקצו למעשר: אבל דבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין. לאכול מהן עראי אפילו קודם אותו מירוח מפני אותו טבל שנתמרה כבר המעורב בהן וכל שכן גידולי גידולין של תרומה דצבר שאין זרעו כלה שאסורין: ה"ג הסם דלא רבו גידולין על עיקרו הכא דרכו גידולין על עיקרו. כלומר כי אמרינן גבי טבל דגידולי גידולין אסורין מיירי בשלא רבו גידולי גידולין על העיקר דהיינו גידולין אבל הכא גבי צבל של תרומה מיירי כגון שרבו גידולי גידולין על הגידולין. והקשה הרשב"א ז"ל מעיקרא כי אקשי ליה תנינא גדולי גידולין חולין הוה ליה לאקשויי אדרבה היכי שרי דהא צבל אין זרעו כלה ותמן דצדבר שאין זרעו כלה גידולי גדולין אסורין ותיקך דהכי קאמר אי אמרת דצבל דנקט רבי ינאי לאו דוקא ולדמיון בעלמא נקטיה וכי קאמר מותר דצבר שזרעו כלה תנינא ומשום הכי כי אמר ליה דצדוקא נקטיה לאשמועינן אפילו דבר שאין זרעו כלה פריך ליה דלאו קושטא הוא דהא דצבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין ושני ליה דצרכו גידולי גידולין על הגידולין קאמר דמותר:

הדרן עלך הנודר מן הירק

הנודר מן הירק פרק שביעי נדרים

רש"י

מסורת הש"ס

(א) [דף טו: ד"ה וכונא, (ב) מכלל שאין לך ס.

תורה אור השלם
1. עשר תעשר את כל תבואת זרעך ויציא השדה שנה שנה: דברים יד כב

פירוש הרא"ש

מי סברת על עיקר קתני על חוספת קתני. ואם היה ניכר העיקר בין החוספת היה מותר ואם נמנערו בנאחרים אין לרץ לבטל אלא החוספת והוה מלי לאקשויי מההיא דהמנכס דחויין דגידולי היתר מעלין את האיסור והכל מותר: אי הכי מאי אתא רשב"ג למימר. דתנא רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור לא מליטו רשב"ג חולק על משנה דצללים וכו' לשון חייב ופטור לא שיקך למימר בשביעית אלא איסור והיתר ולרץ לפרשו דזוהך דהכי פריך אי הכי דמפרשת דאיסור אתוספת קאי וסביר האי תנא דננטע אחר יט איסור והיתר הא דקאמר רשב"ג גבי אילן שמקלטו עומד בנאין ומקלטו עומד מזה לארץ דהגדל בחיוב חייב ובפטור פטור ואשמועינן דנאילן אחר יט איסור והיתר הא האי תנא נמי הכי אית ליה ומדקאמר התם רשב"ג אומר משמע דאינו לחודיה ס"ל הכי: ד"ק גבי ה"ק. הא דקאמר מ"ק לאו דוקא אלא דהוכיח מחלה בהך שמעתיין קרי ליה קמא: בולה בתניינא רשב"ג קתני לה. וחלי רשב"ג לחודיה הוא דאית ליה הך סברא וכל משנה שממלא שני בה שאיסור והיתר גדילין במקום אחד רשב"ג קתני לה: ועד כאן לא שמעת ליה לרשב"ג ב'. ור"פ הא דקשיא לך דהאי תנא דצללים ורשב"ג אית להו חדא סברא ומדקתני רשב"ג אומר משמע דאינו לחודיה אית ליה הך סברא וחלי רשב"ג לא סבר דהך תנא דצללים דער כאן לא שמעת ליה לרשב"ג דישקן לאיסור והיתר במקום אחד ולא מבטלי להדיא אלא היכא דלא טרח כגון צאלין דאיירי ביה אבל צללים דטרח לזרען חשו כחמים על טרחו וסבירא ליה הך סברא: ופריך בלישאר מעשר מבל. דאע"ג דטרח

לזרעה לא צטילה מדאורייתא: עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו'. שזריך לעשר את כל מיה שגדל בשדה ולא ינכס מן חשבון התבואה שזרע שהיתה כבר מתוקנת דהדא לעגלה ודוקא מתוקנת שדרך אדם לזרוע אבל איסורא דלא זרעי אינשי לא הדרא לעגלה:

אתוספס קסני. דאסורין לאכלן בשמינית דחייב לצערן אבל העיקר שרי דאמרינן היתר שבהן להיכן הלך: הגדל בחיוב. בשביעית חייב צביעור: והגדל בפטור. דזהו העיקר הגדל בששית פטור הכי נמי קאמר תנא קמא כו': תריך כולה מפניסין ר' שמעון בן גמליאל קסני לה והכי קסני שרשב"ג אומר הגדל כו'. ולעולם אמרי' היתר שבהם להיכן הלך: וקא מהדר גמרא (א) לעולם ואפי' לר"ש לא אמרי' היתר שבהן להיכן הלך ועד כאן לא אמר רשב"ג הגדל בפטור פטור דאמרינן היתר שבהן להיכן הלך דלא קא צטיל היתר היכא דלא קא טרח כגון התם שירדו עליהן גשמים ונמחו מחליהן אבל היכא דקא טרח כגון הכא דנטען כדקתני שמיקנה חזרעה הואיל ועצד בה מעשה גידולין של איסור מבטלין את ההיתר והוי הכל אסור להכי מתעשר לפי כולה: מעשר עליה לפי חשבון. ואף על גב דקא טרח לגבי שאר גידולין: היסירא זרעי אינשי. דבר שהוא ממוקן רגילים בני אדם לזרוע וסגי ליה בשני מעשרות צמעשר ראשון ומעשר שני אבל דבר של איסור אין רגילין בני אדם לזרוע והואיל ואיזוהי קא זרע באיסורא שזרעה צלא תרומה ומעשר קנסין ליה השתא שמעשר אותו עישור שהיה לו ליתן אשתקד שלא ישתכר בכך: תרומה

השתא שצבכה צוקנה גבי צבל שנטעו צכרס דמלי לדחויי שאני צבל שנטעו צכרס דלא טרח אלא דכיון דהך נמי לא דמי ליה. כן ג"ל: הרי ליטרא מעשר דקטרת. דהא טרח לבטולי עיקר בזריעה ואפילו הכי קתני אותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר לפי חשבון אלמא אע"ג דקא טרח היתר שבה לא בטיל דאי צטיל אמאי קתני מעשר עליה תצטל ההיא ליטרא לגבי גידולי שביעית: שאני גבי מעשר דאמר קרא עֹשֶׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאָתָא ורַעַי דהיטרא זרעי אינשי דאיסורא לא זרעי אינשי. כל' רחמנא אמר דאף זרעך שזרעת שהוא ממוקן כבר תחזור ותעשר דבטיל ליה עיקר לגבי גידולין ומדכתיב זרעך משמע דוקא דהיתירא דהכי ארחייהו דאנשי ובהיתרא קאמר דגידולין מבטלין עיקר אבל איסורא לאו זרעך מיקרי דלא זרעי ליה אינשי הלכך מזרעך משמע דבאיסורא לא אמו גידולין ומבטלין עיקר. וקשה צעיני דהא כל הך שקלא וטריא דצבר שאין זרעו כלה היא ומדאורייתא ליכא מידי שאין זרעו כלה דליחייב צמעשר וכיון שכן היכי דייק מורעך דגידולין שאין זרעו כלה אין מעלין את העיקר דבדאורייתא לענין מעשר לא משכחת לה וגררוא צעיני דקרא אסמכתא בעלמא הוא וטעמא הוא דקייצי למילתיה דצדין הוא דלצטיל היתר דזרעי אינשי לגבי גידולין דאיסורא משום דהוה ליה תערובת היתר באיסור ודברים שאינם שוין מבטלין הן זה את זה אבל איסורא באיסורא כליטרא מעשר טבל בגידולים דהוו איסורא אי בשביעית משום איסור שביעית אי בשאר שני שצוה משום טבל אינו צדין שתהא לה בטלה אע"פ שאין האיסורין שוין מ"מ איסור באיסור הוא ודברים שאין שוין זה לזה לגמרי אין אחד מהם מבטל את חבירו וכמו שכתבתי צפ' הנודר מן המבזבזל (לשיל דף נב. ד"ה וקשיא). כן ג"ל ועדיין אין דעתי נוחה וזכרך אני לעשות לי רצ צוה: גופא אמר רבי חנינא מירסאסא אמר רבי ינאי צבל של תרומה וכו' והא אנו סנו גידולי תרומה פרומה. אלמא גידולין נמשכין אחר העיקר והרי הן כמותו והיאך מעלין: ט' בגידולי גידולין קאמרינן. כי א"ר ינאי צבל של תרומה לא שהיה הוא עצמו אלא מגידולי צבל של תרומה ומשום הכי גידוליו דהוו גידולי גידולין שרו ומעלין: הא נמי פנינא גידולי גידולין חולין. כלומר דלא הוו תרומה מיהו טבל הוו: טבל גידוליו מוסרין דצבר שזרעו כלה. טבל שהוקצו למעשר כגון שנתמרה צכרי ואסור לאכול ממנו עראי אס זרעו גידוליו מותרין לאכול ממנו עראי כל זמן שלא הוקצו למעשר: אבל דבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין. לאכול מהן עראי אפילו קודם אותו מירוח מפני אותו טבל שנתמרה כבר המעורב בהן וכל שכן גידולי גידולין של תרומה דצבר שאין זרעו כלה שאסורין: ה"ג הסם דלא רבו גידולין על עיקרו הכא דרכו גידולין על עיקרו. כלומר כי אמרינן גבי טבל דגידולי גידולין אסורין מיירי בשלא רבו גידולי גידולין על העיקר דהיינו גידולין אבל הכא גבי צבל של תרומה מיירי כגון שרבו גידולי גידולין על הגידולין. והקשה הרשב"א ז"ל מעיקרא כי אקשי ליה תנינא גדולי גידולין חולין הוה ליה לאקשויי אדרבה היכי שרי דהא צבל אין זרעו כלה ותמן דצדבר שאין זרעו כלה גידולי גדולין אסורין ותיקך דהכי קאמר אי אמרת דצבל דנקט רבי ינאי לאו דוקא ולדמיון בעלמא נקטיה וכי קאמר מותר דצבר שזרעו כלה תנינא ומשום הכי כי אמר ליה דצדוקא נקטיה לאשמועינן אפילו דבר שאין זרעו כלה פריך ליה דלאו קושטא הוא דהא דצבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין ושני ליה דצרכו גידולי גידולין על הגידולין קאמר דמותר:

הדרן עלך הנודר מן הירק

לזרעה לא צטילה מדאורייתא: עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו'. שזריך לעשר את כל מיה שגדל בשדה ולא ינכס מן חשבון התבואה שזרע שהיתה כבר מתוקנת דהדא לעגלה ודוקא מתוקנת שדרך אדם לזרוע אבל איסורא דלא זרעי אינשי לא הדרא לעגלה:

גופא אמר רבי חנינא מירסאסא בצל של תרומה כו' מותר. דהוי חולין ומותר לזרים: